

Üstün Yetenekli Çocuklar ve Eğitim Uygulamaları

Editör: Eda GÜRLEN

2. Baskı

Editör: Prof. Dr. Eda GÜRLEN

ÜSTÜN YETENEKLİ ÇOCUKLAR VE EĞİTİM UYGULAMALARI

ISBN 978-605-241-517-7

DOI 10.14527/9786052415177

Kitap içeriğinin tüm sorumluluğu yazarlarına aittir.

© 2021, PEGEM AKADEMİ

Bu kitabın basım, yayım ve satış hakları Pegem Akademi Yay. Eğt. Dan. Hizm. Tic. A.Ş.'ye aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri, kapak tasarımı; mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik kayıt ya da başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz ve dağıtılamaz. Bu kitap, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır. Okuyucularımızın bandrolü olmayan kitaplar hakkında yayineimize bilgi vermesini ve bandrolsüz yayınları satın almamasını diliyoruz.

Pegem Akademi Yayıncılık, 1998 yılından bugüne uluslararası düzeyde düzenli faaliyet yürüten **uluslararası akademik bir yayinevi**dir. Yayımladığı kitaplar; Yükseköğretim Kurulunca tanınan yükseköğretim kurumlarının kataloglarında yer almaktadır. Dünyadaki en büyük çevrimiçi kamu erişim kataloğu olan **WorldCat** ve ayrıca Türkiye'de kurulan **Turcademy.com** tarafından yayınları taranmaktadır, indekslenmektedir. Aynı alanda farklı yazarlara ait 1000'in üzerinde yayını bulunmaktadır. Pegem Akademi Yayınları ile ilgili detaylı bilgilere <http://pegem.net> adresinden ulaşılabilir.

1. Baskı: Aralık 2018, Ankara

2. Baskı: Ocak 2021, Ankara

Yayın-Proje: Şehriban Türüldür
Dizgi-Grafik Tasarım: Müge Çetin
Kapak Tasarımı: Pegem Akademi

Baskı: Sonçağ Yayıncılık Matbaacılık Reklam San Tic. Ltd. Şti.
İstanbul Cad. İstanbul Çarşısı 48/48 İskitler - Ankara
Tel: (0312) 341 36 67

Yayıncı Sertifika No: 36306

Matbaa Sertifika No: 47865

İletişim

Karanfil 2 Sokak No: 45 Kızılay/ANKARA

Yayınevi: 0312 430 67 50 - 430 67 51

Dağıtım: 0312 434 54 24 - 434 54 08

Hazırlık Kursları: 0312 419 05 60

İnternet: www.pegem.net

E-ileti: pegem@pegem.net

WhatsApp Hattı: 0538 594 92 40

TEŞEKKÜR

Bu kitabın oluŐturulmasında Hacettepe Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi tarafından desteklenen “Üstün Yeteneklilere Yönelik İlkokul (1-4. sınıf) Öğretim Programı Geliştirme - Bir Eylem AraŐtırması” baŐlıklı alt yapı projesinin önemli rolü vardır. Bu çalıŐmanın gerçekteşmesinde çok sayıda kurum ve kiŐinin katkıları bulunmaktadır. Projemizin her aşamasında yol gösterici olarak sürecin sistemli bir şekilde işlemlerine yardımcı olan Hacettepe Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimine; projemize danıŐman olarak destek veren Prof. Dr. Nuray Senemođlu’na ve Prof. Dr. Emine Nilgün Metin’e, görüşlerini sunarak ihtiyaç analizi sürecine katkı getiren konu alanı uzmanlarına; yetişkin üstün yeteneklilere, üstün yetenekli öğrencilere, velileri ve öğretmenlerine; kitabımızın ve programımızın hazırlanması sırasında kurumlarında gözlem yapma imkanı sunan Anadolu Üniversitesi Üstün Yetenekliler Eğitim Programları Araştırma ve Uygulama Merkezi "ÜYEP"e; Hacettepe Üniversitesi Çocuk GeliŐimi Bölümü Yüksek Potansiyelli Çocuklar Ünitesine; okullarında gerçekteşirilen uygulamalar hakkında bilgi veren Nesibe Aydın Okullarına, Yükselen Kolejine, Aydınlıkevler İlkokuluna, TÜZYEKSAV yönetimine, Acarkent Dođa Kolejine; uygulama okulumuzun belirlenmesinde süreci hızlandırarak destek olan Milli Eğitim Bakanlığı Özel Yeteneklilerin Geliştirilmesi Daire Başkanlığına; etkinliklerin uygulanmasında destek olan Orhan Eren İlkokuluna ve geleceğe umutla bakmamıza vesile olan her bir öğrenciye teşekkürlerimizi sunarız.

Editör: Prof. Dr. Eda GÜRLen

ÖN SÖZ

21. yüzyıl ve endüstri 4.0 dünyasında, sadece bilgiyi öğrenen değil; bilgiyi, teknolojiyi ve sanatı üreten nesillere ihtiyaç duyulmaktadır. Üstün yetenekli öğrenciler sahip oldukları potansiyel ile ihtiyaç duyulan nitelikli insan kaynaklarını oluşturmaya aday bireylerdir. Üstün yetenekli öğrenciler nitelikli eğitim ve yönlendirme hizmetleri ile sahip oldukları potansiyeli gerçekleştirerek bir ülkenin geleceğinde önemli pay sahibi olabileceklerdir. Bu sebeple üstün yetenekli öğrencilerin eğitimi göz ardı edilmemeli ve bu doğrultuda gerekli eğitim politikaları ve uygulamaları işe koşulmalıdır.

Okula giriş yıllarından itibaren üstün yetenekli öğrencilerin belirlenmesi, tanınması, ihtiyaç duydukları eğitim hizmetlerinin sağlanması ve akademik, fiziksel, sosyal ve duygusal gelişimlerinin izlenmesi büyük önem taşımaktadır. Bu bağlamda, ülkemizde üstün yetenekli öğrencilere yönelik ilkökul düzeyinde resmi öğretim programlarının yeterli düzeyde uygulanmaması büyük bir eksiklik olarak görülmektedir. Bu eksikliğin giderilmesi, en azından bu doğrultuda örnek teşkil edebilecek bir öğretim programının geliştirilmesi amacıyla, 2016 yılında üstün yetenekli öğrencilere yönelik ilkökul 1-4 program geliştirme çalışması bu kitabın yazar kadrosu tarafından gerçekleştirilmiştir.

Program geliştirme çalışması kapsamında üstün yetenekli öğrencilerin eğitim ihtiyaçlarına yönelik geniş ölçekte bir içerik analizi yapılarak ilgili tüm paydaşların görüşleri belirlenmiş, ilkökul düzeyinde üstün yetenekli öğrencilere sunulan mevcut eğitim uygulamaları incelenmiş, mevcut öğretim programlarının kazanımları, üstün yetenekli öğrencilerin eğitim ihtiyaçlarını karşılayabilecek şekilde zenginleştirilmiş ve bütünleştirilmiş öğretim programı geliştirilmiştir. Bu araştırma kapsamında elde edilen bilgiler ışığında, alanyazına katkı sağlayacağı umulan “Üstün Yetenekli Çocuklar ve Eğitim Uygulamaları” kitabı oluşturulmuştur.

Kitabın ilk bölümünde, üstün yetenekliliğe ve üstün yetenekli bireylerin özelliklerine yer verilmiştir. Kitabın ikinci bölümünde üstün yetenekli bireylerin eğitimine ilişkin kuram ve uygulamalar ayrıntılı olarak ele alınmış, üçüncü bölümünde üstün yetenekli çocukların değerlendirilmesinde kullanılabilecek ölçme araçlarından söz edilmiş, dördüncü bölümde ise üstün yetenekli bireylere yönelik uygulama örneklerine yer verilmiştir.

Kitabın hazırlanma sürecinde tüm yazarlar eşit katkıda bulunmuştur.

Ortak çalışma sonucu ortaya çıkan bu eserin alana katkı sağlamasını dilerim.

Prof. Dr. Eda GÜRLEN

EDİTÖR

Prof. Dr. Eda GÜRLEREN
Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi

YAZARLAR

Prof. Dr. Emine Nilgün METİN
Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi

Prof. Dr. Nuri DOĞAN
Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi

Prof. Dr. Sevgi TURAN
Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi

Prof. Dr. Cem Oktay GÜZELLER
Akdeniz Üniversitesi Turizm Fakültesi

Prof. Dr. Eda GÜRLEREN
Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi

Dr. Özlenen ÖZDİYAR
Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi

Dr. Tülin ACAR
Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi

Dr. Zeynep ŞEN
Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi

Dr. Meltem YURTÇU
İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi

Dr. Abdul Samet DEMİRKAYA
Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi

İÇİNDEKİLER

Teşekkür.....	iii
Ön Söz.....	v

1. BÖLÜM

ÜSTÜN YETENEKLİLİK TANIMLARI VE ÜSTÜN YETENEKLİLERİN ÖZELLİKLERİ

Üstün Yetenekli Kimdir?	1
Üstün Yetenekli Bireylerin Özellikleri.....	6
Sonuç.....	11
Kaynaklar	12

2. BÖLÜM

ÜSTÜN YETENEKLİLERİN EĞİTİMİ

Üstün Yeteneklilerin Eğitim Gereksinimleri.....	15
Hızlandırma.....	16
Zenginleştirme.....	22
Farklılaştırma.....	24
Üstün Yeteneklilerin Eğitimi.....	31
Gardner'ın Çoklu Zekâ Kuramı	31
Gardner'ın Beş Zihin Alanı.....	34
Sternberg'in Üç Düzeyli Bileşen Modeli	36
Üstün Yetenekli Çocuklar İçin Eğitim Programı Modelleri	38
Maker'ın Matris Modeli (The Maker Matrix)	39
Kendi Kendine Yeten Program (Self-Contained Program)	41
Schlichter Modelleri	46
Stanley Modeli	47
Purdue Üç Aşamalı Model	48
Renzuli'nin Okul Zenginleştirme Modeli ve Üçlü Zenginleştirme (Schoolwide Enrichment Model-SEM, Enrichment Triad Model).....	53
Paralel Program	57
Bütünleştirilmiş Program.....	61
Sonuç.....	74
Kaynaklar.....	76

3. BÖLÜM

ÜSTÜN YETENEKLİLER EĞİTİMİNDE ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

Üstün Yetenekliliği Değerlendirmede Kullanılabilir Ölçme Araçları.....	83
Üstün Yeteneklileri Tanılama.....	84
Tamamlayıcı (Alternatif) Ölçme Değerlendirmenin Yeri.....	89
Sonuç.....	96
Kaynaklar.....	97

4. BÖLÜM

ZENGİNLEŞTİRİLMİŞ UYGULAMA ÖRNEKLERİ

Birinci Sınıf Zenginleştirilmiş Uygulama Örneği.....	106
İkinci Sınıf Zenginleştirilmiş Uygulama Örneği.....	114
Üçüncü Sınıf Zenginleştirilmiş Uygulama Örneği.....	123
Dördüncü Sınıf Zenginleştirilmiş Uygulama Örneği.....	134
Yazarlar Hakkında.....	143

1. BÖLÜM

ÜSTÜN YETENEKLİLİK TANIMLARI VE ÜSTÜN YETENEKLİLERİN ÖZELLİKLERİ

Bölümün Amacı

Alanyazında üstün yeteneklilere yönelik yapılmış çok sayıda çalışmadan da anlaşılacağı gibi üstün yeteneklilerin özellikleri, gereksinimleri ve bu doğrultuda eğitimlerinin nasıl düzenlenmesi gerektiği konularında farklı görüşler vardır. Üstün yetenekli bireylere uygun eğitimin sağlanabilmesi için öncelikle onların en iyi şekilde tanılanmış olması ve gereksinimlerinin ortaya konulmuş olması gerekmektedir. Bu bölümde üstün yetenekli bireylerin kim olduğu ve özellikleri üzerinde durulmuştur. Geçmişten günümüze yeteneğin ve üstün yeteneğin ne olduğu, üstün yeteneklilerin kim olduğu ve özelliklerinin neler olduğu hakkındaki görüşler tarihsel süreçte ve derinlemesine ele alınmıştır. Bu sayede ülkemizde üstün yetenekli bireylerin eğitim ihtiyaçları karşılanarak kendilerini geliştirmelerine olanak sağlayan eğitim olanakları yaratılmasına, üstün yeteneklilerin mutlu ve öğrenmeye istekli bireyler olarak yetişmelerine fırsat verilmiş olacaktır.

Üstün Yetenekli Kimdir?

Üstün yeteneklilerin tanılanması, gereksinimlerinin karşılanması ve eğitimi birçok toplumun odağındadır (Tannenbaum, 2000). Yetenekli öğrencileri belirlemenin ana amaçlarından biri onların potansiyellerinin geliştirilmesini sağlamaktır (Jenkins-Friedman, 1982). Bu kapsamda birçok yazar öncelikle üstün yetenekliliği tanımlamaya çalışmıştır. Doğru tanımlama ortak dili oluşturma ve bireylerin desteklenmesi için gereklidir.

Tarihin her döneminde üstün yetenekliler olmuştur. İlkel kabilelerde yetenek tanımı oldukça basittir. Kabile esas olarak hayatta kalabilmek için vahşi avcılıkla uğraşırken, yetenek tanımı olağanüstü bir avcı olma özelliğine odaklanacaktır (Flanagan, 1962; Akt: Gallagher, 1966). Bugün ise toplumumuzun yapısı ve çağımızın hızla değişen olayları, uyum sağlama, özgünlük ve yaratıcılık gibi bilişsel/entelektüel özelliklerin değerini vurgulamaktadır. Bu vurgu “üstün yeteneklilik” tanımını değiştirerek, zeka testlerinde yaygın olarak bulunan hafıza ve basit prob-

lem çözme becerilerinin ötesine geçirmektedir (Gallagher, 1966). Araştırmalar, yeteneğin her bireyde farklı derecelerde bulunan çok boyutlu bir özellik kümesinden oluştuğunu belirtmektedir (Juntune, 1982).

İlk kabul edilen tanımlarda üstün yeteneklilik (giftedness) bir zeka testinden alınan yüksek bir puanla sınırlıydı. Yirminci yüzyılın başlarında Alfred Binet ve meslektaşı Theodore Simon okulda başarılı olan ve desteğe ihtiyaç duyan öğrencileri belirlemek için zeka testini geliştirmişti. Bu çalışma üstün yetenekliliğin ölçütü olarak zekanın ölçülmesine yönelik çalışmalar ile Lewis Terman tarafından genişletilmiştir (Tunncliffe, 2010). Zekanın bu ilk ölçüm ve tanımları, üstün yetenekliliğin Zeka Bölümü (ZB) ile ilişkilendirilmesine sebep olmuştur (Callahan, Hertberg-Davis ve Missett, 2013). Terman, günümüzde hala kullanılan üstün yetenekliliğin kademeli olarak sınıflandırıldığı şemayı geliştirerek, 135 ZB puanını orta düzey üstün yeteneklilik olarak tanımlamıştır (Tunncliffe, 2010).

Yüksek bir ZB puanının üstün yeteneğin tek ölçütü olduğu ve esas olarak bir genetik özellik olarak değerlendirildiği o dönemde, üstün yeteneklilerin özellikleri, onların ortalama ile nasıl kıyaslandığına bağlıydı. Üstün yeteneklilerin (yüksek ZB) bilişsel yapılarının/durumlarının (intellectual status) doğası gereği kaçınılmaz olarak ortalama öğrencilere göre daha etkili bir şekilde öğrenmeleri beklenmiştir (Gallagher, 1966).

Üstün yeteneklilik ile ilgili bu tanımlamalar, çalışmalarda zeka testleri ile okul başarısına odaklanmaya ve üstün yetenekliliğin (giftedness), okula yüksek düzeyde uyum gösteren (okul başarısı yüksek olan) ifadesine indirgenmesine yol açmıştır. Dolayısıyla okula uyum gösteremeyenler (okul başarısı düşük olanlar) -yüksek IQ puanları olsa da "başarısız olanlar" (underachievers) olarak etiketlenmiştir (Gallagher, 1966). Örneğin Huber, Treffinger ve Tracy (1979) yaptıkları çalışmada üstün yeteneklileri (gifted) akademik potansiyeli yüksek olan öğrenciler olarak tanımlamış ve yüksek akademik potansiyelin göstergelerini okuldaki akademik başarının en yüksek seviyede olması; ZB puanının her alanda 125 puandan yüksek olması, standart başarı testlerindeki sonuçların en düşük seviyenin iki düzey üstünde olması; duygusal, sosyal ve kişisel gelişimin uzmanlar tarafından iyi olarak değerlendirilmesi olarak sıralamıştır. Fen bilimleri alanında üstün yetenekli öğrencilerin sınıf içi ve sınıf dışı başarıları arasındaki korelasyonu inceleyen Locke (1963), Matematik ve Sözel Ön Hazırlık Beceri Testi (Mathematics and Verbal Preliminary Scholastic Aptitude Tests, PSAT) sıralamasında %97'lik üst dilimde yer alan ve lise ortalama puanları 93'ün üzerinde olan öğrencileri üstün yetenekli olarak tanımlamış ve çalışma grubuna dahil etmiştir. Ancak, doğru tanımlama üstün yetenekliliğin tanımına dayalı olmalıdır; üstün yetenekliliğin tanımı son on

yılda toplumun içindeki ve üzerindeki temel güçlerden büyük ölçüde etkilenmiştir (Gallagher, 1966).

Üstün yetenekliliğin ZB ile ilişkilendirilmesi günümüze kadar devam etmiş olsa da bugün kabul edilen tanımlarda farklı birçok özellik de eklenmiştir. Torrance, Gowan, Guilford, Taylor ve diğer birçok araştırmacı, üstün yetenekliliği tanımlarken kendilerinden önceki kuramcılardan farklı olarak akademik yetenek ve ZB haricindeki yetenek ve becerilerden yaratıcı düşünme ve problem çözme gibi alanları vurgulamışlardır. Farklılaşan üstün yeteneklilik kavramını daha iyi yansıtmak için, 1972 ve 1978 tarihli ABD Eğitim Bakanlığı raporları (the U.S. Office of Education reports) üstün yetenekliliği bilişsel/entelektüel ve akademik yeteneklerin ötesinde çeşitli alanları kapsayacak şekilde genişletmiştir (Tuttle ve Becker, 1980). Benzer şekilde Hollingworth'un ilk üstün yeteneklilik tanımı da 130 veya üzeri ZB ya da üst %1'lik dilime giren çocukları kapsamaktadır. Bu çocuklar toplumdaki akranlarından farklı davranışlar sergilemektedir. Daha sonra Hollingworth üstün yeteneklilik tanımlarına, yaratıcılık ve liderlik gibi özellikleri de eklemiştir (Jolly, 2005). Halen, çoğu standart zeka testinde ortalamanın üzerinde iki standart sapa olan ve %98'lik dilimde yer alan 130 ZB puanı en iyi tanımlama bileşeni olarak benimsenmektedir (Horowitz ve O'Brien, 1986).

Tarihsel olarak, üstün yeteneklilik ve üstün yeteneklilerin eğitimi konusunda en yoğun olarak yüksek zihinsel yetenek üzerinde durulmuştur (Subotnik vd., 2011). Üstün yeteneklilik; zeka testlerinde alınan puanlar, grup iletişimi, soyut düşünme yeteneği, sebat, entelektüel merak, çok yönlülük, uyum sağlama ve yaratıcı düşünme becerileriyle nitelendirilen "bilişsel özel beceri"dir. Yetenek ise; yaratıcılık ve performans sanatları ya da spor gibi, davranışın fiziksel kas koordinasyonu, görme keskinliği ve el becerisi gerektirdiği belirli bir uğraşı alanında özelleşmiş bir beceri veya yetidir (Marland, 1972). Bu iki alanı da kapsamayı nedeniyle Amerika Birleşik Devletleri'nde 1972'de yayınlanan Marland raporunun üstün yeteneklilik tanımı yaygın olarak kabul edilmektedir (Schroth ve Helfer, 2008). Bu rapora göre, üstün yetenekli çocuklar, kendilerine ve topluma yaptıkları katkıyı gerçekleştirmek için normal okul programının sağladıklarının ötesinde farklı eğitim programları ve/veya hizmetlere ihtiyaç duyarlar (ERIC Geliştirme Ekibi, 1990). Raporda üstün performans gösterebilen çocuklar; zihinsel yetenek, alana özgü akademik yetenek, yaratıcı ve üretici düşünme, liderlik yeteneği, görsel sanatlar, gösteri sanatları ve psikomotor yetenek alanlarından bir veya daha fazlasında başarı gösteren ve/veya potansiyel yeteneğe sahip olan çocuklar olarak tanımlanmaktadır (Marland, 1972; ERIC Geliştirme Ekibi, 1990).

Tannenbaum (1983) üstün yetenekliliğin beş faktörden oluştuğunu belirtmiştir: (a) genel yetenek, (b) özel yetenek, (c) entelektüel olmayan faktörler, (d) çev-